

Előszó

Ez a kötet a válogatás elveit illetőleg erősen eltér a "Társadalom és irodalom"-ban alkalmazottaktól. Míg ott a társadalmi alap és felépítmény viszonyát elemezve, arra is rámutattam, hogyan alakult ki bennem lassan, persze olykor komoly válságokon keresztül, a tudományos megértés helyes módszere, úgy itt a kiválasztás és csoportosítás lényegében marxista fejlődési korszakomra /1930 után/ szorítkozik.

Azt hiszem, könnyen megérthető ez a más szempont. Itt maga a világirodalom, ill. fejlődésének egy korszaka kell, hogy az érdeklődés középpontjában álljon. Vagyis egy valóságos fejlődési folyamat. E folyamat belső összefüggéseinek tisztázását könnyen megzavarhatta volna, ha az olvasó figyelme arra is irányulna, milyen különböző nézőpontokból ábrázolja a szerző az egyes írókat, ahelyett hogy arra összepontosulna, mi a valóságos objektív összefüggés e nagy folyamat egy-egy döntő szakasza, fordulópontja között. Ezért régi tanulmányaim közül csak a Függelékben közlök néhány mutatványt.

A világirodalom szó mint cím félrevezető lehetne, ha tisztán tartalmi szempontból értelmeznők. Nem tudom, van-e élő ember, aki képes lenne az egész világirodalom minden korszakalkotó emberével úgy foglalkozni, hogy annak valóságos képét, nézőpontjainak különösségét, gazdagságát, mélységét igazi megelevenítő erővel tárja az olvasó elé. Mindenesetre: énbennem ez a tudás, ez a képesség nem volt meg. Számomra a világirodalom elsősorban nézőpont volt: olyan költői tartalmak és formák felkutatása és elemzése, amelyek nélkülözhetetlenek mai valóságunk igazi, mélyreható megértése szempontjából. Így váltak számomra elsősorban a 19. század világirodalmi nagyjai kutatási témákká. /Cervantes-ről és Shakespeare-ről csak alkalmi vázlatokig jutottam el./ Témákká pedig elsősorban azáltal lettek, mivel az ember és az ember világának objektív, társadalmi fejlődését az ilyen művek tárták fel és ezáltal örökölték meg oly szélességgel, oly mélységgel, hogy a visszatekintő számára előremutatóan megjelöljék az emberi nem igazi emberiségi fejlődésének fontos szakaszait és típusait. /Itt kötelességemnek tartom az olvasót arra is figyelmeztetni,

1 kassa

hogy ez a könyv, bár legáltalánosabb nézőpontjai egységesek, mégiscsak különböző időben, különböző körülmények között létrejött egyes cikkek gyűjteménye. Ez okozza, hogy mind a tárgyalt témák nem mentesek napi szempontoktól, mind a tárgyalás módja, terjedelme stb. az alkalmosságuktól. Teszem a Tolsztoi és Dosztojevszki tanulmányok terjedelmét messzemenően az akkori közlési alkalmak lehetőségei határozták meg./

Ma a kapitalista világban uralkodó az a ^{div} ~~szűk~~ nézet, hogy végleg elavultnak tekintsék a 19. századot. Holott ez a Goethe és Heine, a Balzac és Stendhal, a Tolsztoi és Dosztojevszki százada - és nem véletlenül a Hegel és Marxé is! ~~M~~allatlan energiával állította a középpontba az ember emberréfejlődésének, e fejlődés külső és belső problematikájának perdöntő kérdéseit. Nem kétséges előttem, hogy e század irodalmának megvetői nagyrészt éppen ezek elől a kérdések elől szeretnének kitérni. Sok nyugati "modern" a múlt pillanatnyiság, az ember pusztá partikularitásának védelmében - ami egyszersmind a manipulált presztizs- és reklámfogyasztás megörökítésének kísérlete - nézi le ezt a ^{mi} közvetlen múltunkat. Sok gondolatilag és érzelmileg a sztálini korszak szűk és zsarnoki bürokratizmusában megrekedt szemlélő viszont a felületes, pusztán napi kérdésekre korlátozott "pártos" irodalomnak védelmében teszi lényegében ugyanezt. Amiért e könyv szerzőjét a 19. század annyira foglalkoztatta, az a nyugatos és szektáns felületességnek az adott pillanat felszínéhez tapadásának elutasítása, éppen az emberi integritás védelmében. Megismerni az ezt veszélyeztető külső és belső erőket, védekező, sőt támadó felkészülést jelent ellenük a kétféle manipuláció által egyaránt létrehozott beletörődés ellenében. Ez a szembenézés, a leküzdés vagy legalábbis a küzdelem magatartása a konformista megbéküléssel szemben, mely persze nyugaton is és nem egyszer nálunk is a nonkonformizmus álarcában szeret fellépni.

Minden világirodalom az emberré válás világtörténeti folyamatának egyben visszatükrözése és ennek segítségével az érte vívott harcnak aktív részese. Világirodalmivá írók és művek tehát elsősorban nem írástechnikai ujitásaik révén vál-

nak, hanem annak az írói éleslátásnak, annak a költői vízióknak következtében, amellyel válaszokat adnak koruk fel^aadta nagy kérdésekre, meglátva és ábrázolva azt, miképp torzítják el az ember~~x~~ emberi mivóltát, miként képes az ember azokra választ adni, hogyan őrzi meg vagy veszti el válaszában valódi emberségét. Természetesen minden kérdést és minden választ nem valami elvont "kor" vált ki, hanem az író számára közvetlenül adott nemzet és osztály, azok jelene, múltja és perspektívája, az azokban működő közvetlen és általános társadalmi ~~áramlatok~~ áramlatok. Nincsen nagy író, aki a közvetlenség eme talajáról ~~ne~~ akarna és ~~n~~ le tudna szakadni. De világirodalmi jelenséggé csak az az író válhatik, aki - megőrizve a közvetlen talaj sajátosságait - képes az~~okat~~ költőileg úgy általánosítani, hogy összefüggésük az egész emberiség fejlődésével kapcsolatos termékeny megrendülést, valódi katarzist kiváltó erővé ~~x~~ válhassék más nemzetek, más korok fiai számára is.

Mivel a szerző akarat^a/minden tanulmány megírásakor az ilyen összefüggések felderítésére irányul^t, pusztán vállvonogatással utasíthatja el azt a vádat, melyet a meg nem értők gyakran emeltek ellene: mintha az olyan író világirodalmi nagyságának hangsúlyozása, amilyen pl. Walter Scott, Balzac vagy Tolsztoi volt, azt jelentené, hogy közvetlenül mintának óhajtja őket tekinteni a jelenben működők számára. E kötet bármely elfogulatlan olvasójának nem kell bizonyítgatnom, hogy szerintem ilyen jellegű maradandó formájú válasz az ember létkérdéseire nem létezhetik. Tehát olyan irodalmi alkotás sem, mely nem egy konkrét, egyszerű kor, osztály, nemzet stb. konkrét kérdéseire adott konkrét válasz lenne, melynek művészi formáját végsősoron nem ez a konkrét, konkrétiségében sohasem ismétlődhető vagy visszatérhető kérdés és felelet tartalma és formája határozná meg. Etekintetben, tehát a művészi ábrázolás alapkérdései tekintetében éppen a mi szempontunk nem ismerheti el semmiféle "örökös^vállandó példakép" fogalmát. Éppen ez a magatartás teszi szükségsszerűvé azt, hogy az igazi művészi forma minden nagy alkotóban, minden nagy alkotásban szükségképpen mindenkor újra szülessék, hogy az alkotás közvetlen egyedisége számára minta ne létezhessék.

Ez azonban nem zárja ki, sőt magában foglalja annak lehetőségét, sőt szükségszerűségét, hogy az így létrejövő művészi egyediség /eredetiség/ ne függetlenedjék el az emberiség fejlődésének legáltalánosabb menetétől és döntő fontosságú tapasztalataitól. Hogy valaminek a lényegét felismerjük, róla az igazat, pusztán szubjektív jellegű eltorzítások nélkül, kimondani, közelebb visz a valóság valódi útjának megértéséhez, megfelelő felmutatásának lehetőségéhez, mint a pusztá, közvetlen és muló hangulat, vagy a pillanatnyi benyomás, mint a magunkról táplált kritikátlan előítéletek, melyek játszi könnyedséggel csuszognak át az öncsalásba, sőt a hazugságba is, azt minden ember mindennapi élete, mindennapos tapasztalataiból könnyen ismerheti. És az élet emez alapigazsága nem mulik ki a művészi alkotás küszöbén. Amit a marxista esztétika realizmusnak nevez, az nem más, mint a világ /és benne önmagunk/ adekvát megismerésének summázott tapasztalata, természetesen a művészi alkotás és élvezés sajátos körülményei alapján. De az a követelés, hogy az objektív ~~valóság~~ igazság felkutatása és megfelelő ábrázolása ne legyen több mint meghatározott korok muló divatja /"stilrealizmus"/ nem kevésbé értelmetlen az olyan "elméleteknél", melyek magában az életben úgy érvényesülhetnek, mintha az emberek között igazi emberi viszony megteremtésének, fenntartásának, fejlesztésének helyes módszere az egyik korszakban az igazság, a másokban a hazudozás lenne. Ennek elvetése még távolról sem jelent - a szó közvetlen értelmében - minták tételizését. Ha valaki embertársaival való személyes érintkezésében lehetőleg elkerüli a hazugságot, a csalást és az öncsalást, arról aligha fogjuk értelmesen mondani, hogy Sokrates hanghordozásait és gesztusait "utánozza".

Budapest, 1968 november

Lukács György